

הרב שלמה בן רחמים

בדין נר אחד לשבת וחנוכה

תוכן:

א. הספק

ב. אם ישנו חיוב במציאות של נר שבת בכניסת השבת דווקא

ג. אם אפשר לעשות מעשה מצוה והמצוה תחול רק לאחר זמן

ד. מספר ברכות ברצף ואפשרות שתהיה מצוה קיימת עד שתחול השניה

ה. היוצא לדינא

א. הספק

יש לחקור מה הדין בעני שיש לו רק נר אחד שדולק ארבע שעות, ובא להדליק בו בחנוכה שחל בע"ש. הנה מדינא דגמרא יש לו להקדים נר שבת תחילה, משום שלום ביתו. אך כאן לכאורה יש לו פתרון, שכיון שהוא יהיה בבית הכנסת בזמן חיוב מצוות נר חנוכה, וכשיבוא לביתו יהנה מהנר של שבת, שכן לאחר זמן מצוותו הרי הנר הוא חולין לכל דבר, כמו שפסק השו"ע (סי' תערב ס"ב), וגם שאר האחרונים לכאורה יודו שאם מתנה להדיא שיהיה חולין, שהיו חולין לכו"ע. א"כ יש לו להדליק, ויברך תחילה אקב"ו להדליק נ"ח, ושעשה ניסים, ואח"כ יברך להדליק נר של שבת וידליק. והשאלה היא, אי אריך למיעבד הכי או לא, הלכה ולמעשה. וה' יאיר עיני.

ובאמת מצאנו למג"א (סי' תרע"ח סק"א) שכתב דבר פלא, שאפשר שבזה"ז שמדליקים בפנים, תוך הבתים, יקנה נ"ח ואעפ"כ לא ישב בחושך וכו' אעפ"י שמשתמש בו וכו' ע"ש דבריו, וכוונתו שהיום שמדליקים בתוך הבתים בני הבית יודעים שהוא נ"ח לא יצטרך לנר של שבת, ומשמע שידליק נ"ח ולא נר של שבת, אך בלבושי שרד שם כתב שכאן כתב מג"א לשון "אפשר", אולם העיקר כמו שכתב לעיל (סי' תרע"ח סק"ב) שאסור להנות וע"כ לא יכול להדליק נ"ח. וצ"ע.

ב. אם ישנו חיוב במציאות של נר שבת בכניסת השבת דווקא

והנה דרשו רז"ל במס' שבת (כה:) את הפסוק "ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה", מאי ותזנח משלום נפשי, א"ר אבהו זו הדלקת נר בשבת. ופרש"י שלא היה לו ממה להדליק, ובמקום שאין נר אין שלום, שהולך ונכשל באפילה. ע"כ. וכ"ה לעיל (כג: בד"ה שלום) שבני ביתו מצטערין לישב בחושך. ע"כ. וכ"ה בתוס' (כה: ד"ה חובה) וז"ל "אבל הדלקת נר היא חובה משום מצות עונג שבת". וכ"כ הרמב"ם (הלכות שבת פ"ה ה"א) ע"ש. אתה הראת לדעת,

שהנר של שבת, שקנוהו רז"ל כדי למנוע צער, או לעשות תענוג, וזה שייך דווקא כאשר נוכח שם.

וכן נפסק להלכה, עיין בטור (סי' רעג, בסופו) שהביא, שאין קידוש תלוי בנר, ואם רוצה לאכול שלא במקום נר, כגון שיש לו עונג יותר מזה, לא חייב לדחוק את עצמו ולאכול דווקא במקום שיש נר, אעפ"י שבב"י הביא בזה פלוגתא, מ"מ בשו"ע פסק שא"צ לקדש במקום נר דווקא ע"ש, וכן עיין בב"י (סו"ס רסג) בשם מהרי"ל שכתב "שאם אין הנרות ארוכות שדולקות עד הלילה הוי ברכה לבטלה". וכ"פ בשו"ע (שם ס"ט). ועיין במג"א (ס"ק יז) שכתב "ואפשר שאם באותו מקום היה קצת חושך ומשתמש שום דבר לאור הנר ליכא איסורא". וכ"ה במ"ב (שם). ומכל זה מובן, שכל מהות נר שבת הוא כדי שיהיה אפשר להנות ממנו כשצריך (וע"ע במג"א סי' רסג ס"ק יא ויובא לקמן בע"ה).

ג. אם אפשר לעשות מעשה מצוה והמצוה תחול רק לאחר זמן

הנה אמרו בגמ' (שבת כג): "ויבלבד שלא יקדים שלא יאחר" (ונחלקו בזה אבות העולם אי מיירי בנר שבת או בנר חנוכה והשו"ע הביאו גם בהל' שבת וגם בהל' חנוכה בעקבות הרמב"ם ז"ל) ע"ש. והטור (סי' רסג) כתב "ולא ימהר להדליקו בעוד היום גדול, שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת, וגם לא יאחר". ומשמע מדבריו, שכל הבעיה היא משום שאינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת, אך אם יהיה משהו שכן יגדיר שהנר נדלק לכבוד שבת, שפיר דמי. ועיין באמת בבית יוסף על אתר בשם התוס' והרא"ש ועוד פוסקים, שמה שרב היה מתפלל של שבת בע"ש (וע' ברכות כ"ז:) מפלג המנחה ולמעלה, והיה מדליק נר וכו', אין זו הקדמה, כיון שהיה מקבל עליו שבת באותה שעה וכו' ע"ש. ואנחנו למדים מזה שאעפ"י ששרגא בטיהרא לא אהני כלום, כיון שיש הוכחה על המעשה שניכר שהוא לשם שבת, שפיר קרי ליה נר שבת, אעפ"י שמהות תפקידו יחול רק כשתשקע החמה. ומשמע מזה, דלא אכפת לן אלא שהמעשה יעשה לשם המצוה, והרי נעשה. ואעפ"י שאין שום מצוה בזה שהוא דולק כעת. ודו"ק (ואין להביא ראיה מתרומת הדשן סי' קג ודו"ק).

והנה עיין במג"א (סי' רסג ס"ק יא) שכתב בשם כמה פוסקים, בע"ש שיש חופה והכלה לא רוצה לקבל עליה שבת לפני החופה, אז תדליק הנר בלא ברכה קודם החופה, ואח"כ בחשיכה תפרוס ידיה על הנרות ותברך, או תאמר לגויה להדליק אחר החופה, והיא תברך, עכת"ד. וכתב ע"ז המג"א, שתמוה הוא, דלא שייך ברכה בדלוקה ועומדת. ועוד, דאמירה לגוי שבות (אעפ"י שבזה יש מיקילים כדלקמן סי' רעו ס"ב בהגה). והביא דברי מהרי"ו שהתיר להדליק בעוד היום גדול וכו' כנ"ל. ובסוף הכריע המג"א שבדיעבד יש לסמוך על הדברים ולברך, ובמקום גוי סגי בנר אחד. עכת"ד. והיה אפשר להביא ראיה מכאן שעושים מעשה, ולאח"ז יחול עליו שם מצוה. ולכאורה קצת לא טובה' ראייתה', משום שלא מברכת בשעת ההדלקה ורק לאח"ז חלה, וגם משמע שהמשמעות של המעשה רק לאחר זמן שמברכת, וא"כ אין לנו נר שבת עד אשר תברך עליו והרי הוא נר חולין לכל דבריו ובנ"ד הרי בעינן שהמעשה אשר יעשה הוא יהיה המעשה מצוה, וק"ל, ויש בזה עוד אריכות ואכמ"ל.

אך עכ"פ יש ראייה טובה יותר בע"ה. דהנה בבית יוסף (סו"ס תערב) כתב בשם מהרי"א בשם או"ח וז"ל "מי שהדליק מבעוד יום אפילו בחול מפני שהוא טרוד יצא, והוא שיהיה מפלג המנחה האחרון, דלא חמיר מהבדלה דאמרינן בה (ברכות כז:) צלי של מוצ"ש בשבת וכו' " ע"ש.

ויש להבין ראייתו, דהנה הרמב"ם (שבת פכ"ט הי"א) פסק לדין זה של הבדלה וכתב "שמצוות זכירה לאומרה בין בשעת כניסתו ויציאתו, בין קודם לשעה זו במעט". הרי שזהו דין מיוחד בדין "זכור", שאפשר לעשותו מבעוד יום, וא"כ מה דין זכור שייך לנר חנוכה, שצריך להדליק בזמן. ובפרט ששרגא וכו'. וגם היום הבא הוא יום חדש וחיוב חדש, וה"ז מסיג' גבול' ראשוניס', אך הנראה לי בפשיטות, שמהגמרא הנ"ל למדנו דין מיוחד בהגדרת היום, שהערב אינו תלוי דווקא בשקיעה, ועפ"י היסוד הזה התירו להתפלל של מוצ"ש בשבת וכיו"ב, (ואין להביא ראייה משיטת ר' יהודה דברכות כו. עיין תוס' ברכות כו: ד"ה עד ודו"ק), שהרי אמר "המבדיל", והרי זה זמן ששייך להבדלת הזמנים (וענין מלאכה ענין בפ"ע ואכמ"ל).

ומזה למד מהרי"א הנ"ל, שאעפ"י ששרגא וכו' ועוד טענות הנ"ל, מ"מ מצד הזמן של הערב הוא ערב, אך התועלת של המעשה יהיה רק לאחר זמן. אך עכ"פ שפיר הוי זמן ששייך לזמן ההדלקה, וא"כ למדנו שאפשר לעשות מעשה שתחול מצוותו רק לאחר זמן. (ואין להביא הוכחה לכאן מתה"ד סי' קג' שפסק השו"ע סי' תרעג ס"ב ודו"ק).

ד. מספר ברכות ברצף ואפשרות שתהיה מצוה קיימת עד שתחול השניה

והנה עיין ברא"ש (חולין פ"ו ס"ד) שפסק דין, באדם ששחט עוף אחד ובירך עליו ודיבר ועשה הפסק ובירך על כיסוי דמו, ושחט עוד אחד, ובא לכסות את דמו, א"צ לברך על הכיסוי וברכת השחיטה שבאמצע, שלא הוי הפסק, דברכות אינן הפסק, מידי דהוי איקנה"ז. עכת"ד. ע"ש.

ויש לעמוד מעט בדין יקנה"ז, דהגמ' בפסחים (קג.) הקשו על רב אשי שסבר שייך שלפני ברכהמ"ז פוטר את היין שלאחריו, ואין ברכת המזון הפסק, והביאו לר"א ראייה מדינו של רב שפסק את דין יקנה"ז ביו"ט שחל במוצ"ש שמברך על היין תחילה ואח"כ מקדש, ומברך על הנר ומסיים בהבדלה ושותה את היין. והנה אעפ"י שהפסיק טובא בין ברכת היין לשתיה לא הוי הפסק (ושאר קידוש והבדלה דעלמא אינו הפסק משום שהוא חובת הכוס, עיין רבינו דוד, וברמב"ן מלחמות כד.). ודוחה הגמרא, שאני יקנה"ז דחדא ברכתא אריכתא היא, אך ברכהמ"ז סילוק למה שהיה לפני כן. ע"כ.

וכתב שם הרא"ש (פ"י ס"י) "ולא היא, התם כי אמר הב לן ונברך עקר דעתא ממישתא ומיכלא, והכא איתא לכסא בידיה ודעתיה למישתיה, וברכות דקא מסדר עליה כחדא ברכתא דמיא. [ול"ג דחדא ברכתא אריכתא ודו"ק]". ולמדנו מדבריו, כיון שהתחיל לברך ודעתו על הכוס הברכות שבירך באמצע כחדא ברכתא, ואין כאן היסח הדעת, משום

דדעתיה למישתיה, וזהו דלא כרבינו דוד שם שפי' שכיון שגם הבדלה וגם קידוש הם חובת הכוס וכברכתא אריכתא דמיא [וכמו הגירסא הנ"ל וק"ל]. והרי הרא"ש לא הזכיר מזה דבר כלל, וא"כ קשה שהברכה מהווה הפסק, לזה אנו צריכים לדברי הרא"ש בחולין הנ"ל, שברכות לא הוי הפסק, וזהו ענין אחד.

אך יש לנו לברר ג"כ מהות ברכת היין דקידוש, דהנה הבית יוסף (סי' רעא) הביא מחלוקת בדין פורס מפה ומקדש, דהיינו אנשים שאכלו בע"ש והפליגו עד הלילה, ונזכרו ששבת היום, והלכה כר' יוסי שצריך לפרוס מפה ולקדש, השאלה האם צריך לברך ברכת בפה"ג אחר שכבר בירכוה בסעודתם, או לא. והביא הב"י שהרי"ף פסק שכן יברכו, וכן דעת הרמב"ן. אך שאר הראשונים פסקו שלא לברך, משום שכן מפורש בירושלמי (ועיין ברמב"ן הנ"ל), והוא במלחמות פסחים כד. שביאר שהירושלמי יש לו מסקנה אחרת. וכן פסק להלכה בשו"ע שסב"ל, ומברך אך ורק את ברכת הקידוש.

אך מאידך השו"ע (סי' רעג ס"ד) פסק שאדם שיצא ידי חובה בקידוש של יום (וכבר שתה ונהנה וכו'), שהקידוש הוא רק ברכת בפה"ג יכול להוציא אחרים כיון שהיא חובה, ודחה בבית יוסף דברי המרדכי, והוסיף שכן פסקו הרי"ף והרא"ש בדין כרפס בליל הסדר שיכול להוציא יד"ח ברכת בפה"א של הכרפס, כיון שהוא חובה אעפ"י שעיקרו ברכת הנהנין כנזכר בסי' תפד, וסיים בבית יוסף דהכי קיימא לן.

ולכאורה קשיא, שהרי מדין פורס מפה משמע שהיא לא ברכת המצוות, שכן לא חוזר לברכה, ועוד יש לנו גמרא מפורשת (ר"ה כט:): דאדם מוציא את חבריו ידי חובת בברכת בפה"ג דקידוש, כיון דחובה הוא. ומשמע שכן יחזור לברך ועפי"ז פסק השו"ע (סי' רעא ס"ד) הנ"ל שמוציא ידי חובה, ולא ראינו שהפוסקים עשו פלוגתא בזה בין הבבלי לירושלמי שפסק השו"ע על פיו את הדין שלא חוזר לברך הנ"ל, וצריך ביאור.

ויש ליישב בס"ד, דהנה רש"י בר"ה (כט: ד"ה כיון) כתב יסוד וז"ל "אכילת מצה חובה עליו וכן קידוש היום חובה עליו וא"א שלא בהנאה, והנאה א"א בלא ברכה, נמצאת המצוה תלויה בברכת ההנאה ומפיק" עכ"ל. והיסוד הנלמד מדבריו הוא, "דהמצוה תלויה בברכת ההנאה ומפיק" לא שברכת הגפן וכד' הופך להיות ברכת המצוות, אלא כלי לקיום המצוה דא"א בלי הנאה והנאה צריכה ברכה.

וא"כ עפי"ז מבואר יפה בס"ד דין פורס מפה ומקדש, שזה שכבר בירך כבר נהנה, ותקנת חז"ל שצריך כוס לקידוש אך במקרה זה לא יברך עליו שהרי כבר נהנה, ולא היה מפריד בין הדבקים לחייבו ברכה אחריתי. אבל בסי' רעג בדין מוציא יד"ח הרי השני לא בירך על היין, וא"כ חסר בתקנה של הקידוש, ע"כ צריך לברך כדי שהשני יקיים התקנה.

ונחזור אל הראשונות שלמדנו שברכת הגפן אינה ברכת המצוות אך עכ"פ ברכת חובה היא כמ"ש הב"י (סי' רעג) והטור (סי' תפד) ועוד, וכך כתבו כל הפוסקים.

וכך נבאר דין יקנה"ז ג"כ אליבא דהרא"ש, שברכת היין חל על ההבדלה ולא הוי הפסק, שהיין בסיס לו אעפ"י שקדם לו קידוש, ושניהם חלים עליו. ואליבא דהרא"ש לא שזו

התקנה (שהרי למד מדין זה גם לדברים אחרים כנ"ל), אלא שלא אכפת לך כל זמן שלא עקר דעתיה ממשתיה ולא הוי היסח הדעת.

ודברי הרא"ש אלו נפסקו להלכה בשו"ע יו"ד (סי' יט ס"ה), והט"ז (ס"ק ז) הביא דבריו בפשיטות וז"ל "וברכת השחיטה השניה נמי לא הוי הפסק, כיון שלא סח שיחת חולין, מידי דהוי איקנה"ז". וכן בש"ך (סק"ז) כתב "וברכת השחיטה נמי לא הוי הפסק, כדאשכחן ביקנה"ז, כ"כ הפוסקים".

ועפ"י דרכינו למדנו שברכות אינם הפסק, הוא אליבא דהלכתא, וא"כ בנ"ד שמדליק הנר ומברך לשם נר חנוכה ונר שבת ברצף, ושניהם יחולו על מעשה ההדלקה שלו, אע"פ שלכאורה ברכת להדליק נר שבת היא צרה לברכת חנוכה, באמת זה אינו, כמו שזה לא מפריע לשתות לבסוף את היין כדהוכחנו מהרא"ש בדין יקנה"ז (פסחים קג:). וא"כ שפיר יוכל לברך להדליק נר חנוכה ולהדליק נר שבת, דלא עקר דעתיה וכ"א יחול בזמנו וכנ"ל. ואין כאן משום מצוות חבילות חבילות, ד"אין לו שאני", עיין פסחים קב: ועיין עוד לעט"ר בספר חזון עובדיה פורים עמ' קנח והלאה, ועוד, שי"א שאם עושה מעשה אחד לשתי מצוות ל"ש בזה מצוות חבילות, ע"ש ותרווה נפשך).

אמרתי אז ינוח לי, אך ראיתי לפמ"ג (מש"ז סי' יט סק"ז) וז"ל "דברכת השחיטה לא הוי הפסק בין הכיסויים, כיון שלא סח שיחת חולין ור"ל ושייך עכ"פ לעניינים אלו, משא"כ דברים שאינם מעניין השחיטה כלל וכו' "ע"ש והנה לפי דבריו נראה שלמד שהרא"ש חידש, שכל דבריו בשחיטה וכיסוי שעכ"פ יש בהם שייכות (ועיין רא"ש חולין פ"ו ס"ד והלאה) אבל שאר דברים לא.

וכמעט שעברתי מהם, אך לא ראיתי שאף אחד מהאחרונים למד כמוהו. ולשון הפוסקים פשוטה מאוד כנ"ל, וכן המחצית השקל ע"ד הש"ך למד דבריו בפשיטות, שאין הפסק בברכות. ועוד אמרתי, מקום הניחו לי מהשמים ללמוד בדבריו של רבינו הקדוש שקול כמשה בדורו זי"ע, דהנה בגמרא בברכות (מ:): נפסק דגביל לתורה לא הוי הפסק, דהיינו אדם שבירך המוציא ונזכר שלא האכיל את בהמתו, אם אמר בין הברכה לאכילה "האכילוהו", לא הוי הפסק, כיון שיש עליו חובה להאכילו לפניו. וכן הביאו מלח הביאו לפתן, כיון ששייך לאכילה לא הוי הפסק. וכן פסק השו"ע (סי' קסז ס"ז - ז) ואעפ"י שכל דין זה הוא בדיעבד גם דיננו בדיעבד הוא ולמדנו שדבר שהוא מענין הברכה או חיוב שחל עליו לא הוי הפסק. וא"כ למה להרא"ש להביא ראיה מיקנה"ז ששם י"ל יותר שהוא תקנה מחודשת ליו"ט ולא לדברים אחרים, היה מביא ראיה מגביל לתורי ושם הוא יותר חידוש שהוא בין הברכה למעשה. אלא לכאורה יש לומר כאן שהרא"ש רצה לחדש לכל דיני ברכות שברכות לא הוי הפסק, וחדי קב"ה בפילפולא דאורייתא.

ואמרתי להביא עוד ראיה לשיטתנו עפ"י מה שפסק השו"ע ביו"ד בהל' מילה (סי' רסה ס"א) שמברך הגפן, ונוהגין לברך על הבשמים, ואז יברך ברכת אשר קידש. עכת"ד. והנה ידוע שאין לברכת הבשמים מקור בש"ס, ועוד יותר, שאף בבית יוסף אין לה מקור. אלא זהו מנהג ספרד, ולכאורה תמוה, על מה סמכו. ולדידן יש לזה סעד גדול.

ומידי דברי בו אמר לי ידי"נ הרב דביר אזולאי הי"ו שדן בזה הראב"ד דטבריה בשו"ת ויאמר מאיר (סי' י) מדוע אין הפסק בברכת הבשמים, ואצתי רצתי לדברי קודשו, ושם ביאר בדעת קדושים את סברת המנהג, ובתוך דבריו מצאתי סברא נפלאה וז"ל "הגע את עצמך אם בירך בפה"ג ורוצה לאכול תפוח ומברך בפה"ע, האם לא הוא הפסק, הכא נמי וכו' אלא י"ל דזה דמי למה שפסק מרן בסי' קסז שאם סח בין אכילה לברכה בענין אכילה לא הוא הפסק, א"כ ה"נ אחרי שסידר ההבדלה לברך על הבשמים באמצע, הגם דלדידיה אינה צריכה ומיירי באחד שכבר עשה הבדלה ובא להוציא ידי חובה אחרים. ש"פ, אבל בוודאי חשיב מן הענין ולא הוא הפסק, וא"כ ה"ה וכש"כ וק"ו בבשמים של המילה וכו', ע"ש באורך. והנה מה שדימה לברכת הגפן והעץ הוא ממש כנ"ד, וכש"כ אצלינו שעושה מעשה אחד, ששם הענין הכללי הוא אכילה ולא הוא הפסק אעפ"י שגפן הוא גפן ועץ הוא עץ, ואף בנ"ד הענין הכללי הוא הדלקה ואין בזה הפסק, וברוך רחמנא דסייען, ועכ"פ גם לא חלקנו על הפמ"ג, דמצינו שהיא שיחת מלאכי השרת בס"ד.

והנה יש' מקום' העיר, דהדרכי משה (או"ח סי' רעא סק"ג) כתב "כתוב בהגהות אלפסי בשם תשובת הגאונים, אדם ששכח לקדש או להבדיל ונטל ידיו לאכילה ובירך ברכת המוציא ולאחר הברכה זוכר שלא קידש, יקדש על הפת קודם שיאכל פרוסת המוציא, אבל בהבדלה שאינו על הפת יאכל, כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה, דהא לא יוכל להבדיל על הפת ולכן אוכל תחילה ומבדיל אח"כ" וכו' בהג"ה (סי' רעא ס"ה), ולכאורה קשה על מה שנתחדש לנו, דלמה לא יבדיל בין הפת לאכילה, דהא ברכות אינם הפסק.

ונראה דקושיא מעיקרא ליתא, דלמה בקידוש אין הפסק דהא ברכת הפת שייכא בקידוש ואפשר לקדש עליו, אך צ"ב שלא חשב ע"כ מלכתחילה וא"כ אין זה פת של קידוש ל"ק כיון שהפת לפניו מקדש עליה ולא מסיח דעתו ממנה אבל בהבדלה שלא חשב כן מתחילה בזמן ברכת הפת הרי אם יביא יין ויבדיל עליו נהי דברכות לא הוא הפסק אבל הרי הפליג דעתו מן הפת וע"כ תהיה ברכתו לבטלה וזהו תירוץ נכון בס"ד.

ה. היוצא לדינא

א"כ בצירוף דברי מהרי"א הנ"ל שאפשר לעשות מעשה ויחול לאחר זמן, אעפ"י שלא פועל באמצע כלום וכן בצירוף דברי הט"ז סי' תערג סק"ט ע"ש) וכאן חל לשם מצוות נ"ח באמצע, ועוד שהכל תלוי בשעת ההדלקה כדמוכח מדבריהם כנ"ל ואפשר לו לאדם שיכוון לשתי מצוות במעשה אחד כדמוכח בפסחים (קב: "אין לו שאני" וכן עיין משנה בפסחים לה: דכהנים יוצאים ידי חובה במצת תרומה, וע"ע בדברי הרב חזו"ע הנ"ל) ויכול לברך כמה ברכות בפעם אחת, דלא עקר דעתיה, וברכות לא הוא הפסק וכנ"ל, א"כ נראה למסקנה בעזה"י שברך להדליק נ"ח, ושעשה ניסים, ולהדליק נ"ש, וידליק, משום שמצות נר חנוכה קודמת, ומי שליבו נוקפו, יברך על נ"ח, וכישבוא לביתו יברך על הנרות להדליק נר של שבת, כמ"ש המג"א (סי' רסג ס"ק יא) בדין כלה וכנ"ל.

וברוך רחמנא דשדיר לעבדיה מחוליה וחורפיה, ולא יעדי מינן זיויה וסיעתיה לעולם אמן ואמן.